

ŞECERE-İ TERAKİME'DE ÖLÜM ÖRTMECESİ*

Kuban SEÇKİN**

ÖZET

İnsanlar bazen söyleyeceklerinin başkalarını rahatsız edeceğinden çekinir ve bazı kelimeleri gizleyerek daha yumuşak ifadeler tercih ederler. Normal şartlarda kötü olarak algılanan kelimelerin bir şekilde değiştirilip yeni ve farklı bir tarzda söylenmesine "örtmece" denilmektedir. Doğum, ölüm, cinsellik gibi insanlığın temel konuları ile ilgili ifadeler sembolik anlamlarla yüklüdür. Özellikle "ölüm" hayat hakkındaki diğer gerçeklerden çok daha duygusal şekilde değerlendirilir ve daha dikkatle ifade edilir. Ölüm ile ilgili örtmece sözler, bu kavramın yaratacağı etkiyi algıda azaltmak ve sıradanlaştırmak için kullanılır. Şecere-i Terakime'nin Türkmen boyları arasında söylenen rivayetlerin hocaların ve beylerin ellerindeki şecereler, Reşideddin'in Cami-ü't-tevarih'indeki Oğuzname gibi kaynaklardan faydalanılarak yazıldığı göz önüne alındığında eski Türk tarih ve kültürünün önemli bir temsilcisi olduğu aşikârdır. Bu çalışmada Şecere-i Terakime'de yer alan "ölüm" kavramı ile ilgili örtmece ifadeler toplumdaki ölüm algısını ortaya koymak amacıyla tespit edilmiş, anlambilimsel açıdan yorumlanmış ve günümüzdeki ölüm örtmeceleriyle kıyaslanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şecere-i Terakime, Tabu, Ölüm, Örtmece.

ABSTRACT

People, sometimes, fear that their utterances might disturb others and therefore, they prefer to soften some of their expressions hiding some of the words. Words that are normally perceived negatively are replaced and expressed in a new and different manner, which is called "euphemism". Expression related to the fundamental topics of humanity like birth, death or sexuality are full of symbolic meanings. Especially, "death" is seen to be much more emotional than other facts of the life and is expressed more carefully. Euphemisms about death are used to lessen the impact of this word on people's perception and to

* Bu makale, 14-17 Ekim 2015 tarihinde Çanakkale'de düzenlenen VIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sunulan bildirinin düzenlenmiş hâlidir.

** Doktora öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Trabzon. kubanseckin@hotmail.com

make it more ordinary and acceptable. It is evident that it is a significant representative of old Turkish history and culture taking into consideration that Şecere-i Terakime was written making use of myths in turkmen groups, stemmas of hodjas and masters, Oghuznama in Reşideddin's Camiü't-tevarih. In this study, euphemisms about death in Şecere-i Terakime were identified, interpreted in terms of semantics and compared with the euphemisms used in the modern day.

Keywords: Şecere-i Terakime, Tabu, Death, Euphemism

Dilin temel işlevi, kişinin doğasını ve içsel hallerini diğer insanlara ifade etmesini sağlamaktır. Dil, yaşantımızı kısımlara ayırmada ve ona anlam vermede bizi bir kategori sistemiyle donatır ve bu suretle benliklerimiz dilimizin ürünü haline gelir. Dil, kendimize ve diğerlerine dair yaşantımızı meydana getirir ve inşa eder (Arkonanç 2012: 62). Eğer insanlar toplum halinde yaşamakta olmasalardı, hiç kuşkusuz, dil gereksinimi hissetmeyeceklerdi (Aksan 2003a: 64). Ancak sosyal bir varlık olan insan, dil ile dış dünyayı algılayıp yorumlar, varlıkları adlandırır, diğer insanlarla iletişim kurar.

Her toplumda *tabu*¹ olan konu veya kavramlar vardır. Diğer insanlarla iletişim halinde olan bireyler, toplum tarafından tabulaştırılmış (din, cinsellik gibi) konulardan bahsederken başkalarını rahatsız edeceğinden çekinir ve daha yumuşak ifadeler tercih ederler. Bu da *örtmece* kavramını doğurur. Örtmece, insanların zihinlerinde var olan ancak dile dökülmesi bazen imkânsızlaşan ifadeleri, değişme yoluyla anlatma ve dile getirme olanağı kazandırır. Bu durum da insanlara rahat bir anlatım ve anamlandırma imkânı sağlayarak iletişimin etkin kılınmasına yardımcı olur (Yalçın 2007: 766).

Diğer dillerde Alm. Euphemismus, İng. Euphemism, Fr. Euphémisme, Rus. Evfemizm, Yunanca "iyi, uğurlu söyleme" anlamına gelen Euphêmeō olan örtmece kavramı, birçok araştırmacı tarafından etraflıca ele alınmıştır. Aksan (2003b: 98) bu terimi *güzel adlandırma* olarak ifade etmiş, *kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değiştirme olayı* şeklinde açıklamıştır.

Örtmece, Türkçe Sözlük'te (2011: 1860) *söylenmesi kaba, çirkin veya sakıncalı görülen nesnelere, kavramların, başka kelimelerle daha uygun ve edepli bir biçimde anlatılması, edebikelam*² şeklinde tanımlanmış, Vardar (2002: 156) ise Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde *dolaysız biçimde söylenmesi uygun görülmeyen bir olguyu örtterek dolaylı yoldan anlatma* ola-

¹ Freud; tabu için "İnsanlığın yazılmamış en eski yasası olarak yasaklarla ortaya çıkan, bu yasakların ihlali ile aynı ceza sistemlerini doğuran, bu içerikten çıkan yasağın türünü, yasağın çiğnenmesi sonucu ortaya çıkan kutsallığı ya da kirliliği anlatır." der (Freud 2002: 36).

² Edeb-i Kelam ve örnekleri için bk. (Bilgegil 1989: 304-306).

rak açıkladığı örtmeceye *cinleri belirtmek için iyi saatte olsunlar demek* örneğini kullanmıştır.

Örtmece, insanların duyduğu korku ve kaygılar sebebiyle dil üzerinde bilinçli olarak yapılan bir değişiklik (Türkmen 2009: 132), dilbilimsel tabuyu değiştirmek için kullanılan bir yöntem (Güngör 2006: 89), kötü anlamları iyi ifadelerle karşılayan sözler (Karabulut vd. 2013: 141), sözcüklerin kötü çağrışımlarını engelleyecek başka sözcüklerin kullanılması (Üstüner 2009: 167), muhatapları küstahlık veya incinmeden korumak (Linfoot-Ham 2005: 228), anlamın değişmediği halde algılamayı değiştirmeye yönelik bir anlatım tarzı (Demirci 2008: 22) şeklinde tanımlanmıştır.³

Ayrıca Demirci (2008: 22-30) örtmeceleri *din ile ilgili örtmeceler, cinsellik ile ilgili örtmeceler, boşaltım ile ilgili örtmeceler, diğer örtmeceler* olarak kategorilendirip örneklendirmiştir. Buna ek olarak dilde iyi adlandırmanın zıttı olarak bir de kötü adlandırma (dysphemism) olduğundan bahsetmiştir. Aksan (2003b: 115) da dünyanın birçok ülkesinde çocuklara ad konurken beğenilen, sevilen ad koyma eğilimi varken kimi ülkelerde güzel adların kötü ruhların ilgisini çektiğine inanıldığına vurgu yapmıştır. Bu yüzden bazı kültürlerde çocuklara veya sevilen nesnelere kötü çağrışumlu adlar verilmektedir. Türk kültüründe de küçük çocuklara *nazar* korkusuyla *yaramaz, çirkin şey, pis çocuk* gibi kötü adlandırmalar ile hitap edilmektedir. Bir kavramın, pozitif (güzel adlandırma) veya negatif (kötü adlandırma) bir yönünü vurgulayarak üzerinin örtülmesi, ortada bir *örtmece* olduğu gerçeğini değiştirmez.

İnsanoğlu hayatı kavramaya başladığı andan itibaren ölümün zamansız, bilinmez, korkulan bir son olduğunun farkına varmıştır. Bu kavramla ilgili pek çok tören, inanış, davranış biçimi mevcuttur. Kimileri ölümsüz olmaya çalışmış, kimisi sihir ile ölümü yenmek istemiştir. Her ölüm erken ölümdür ve bir diğerinin başına gelen bu ölümler her defasında insana ölümlü hatırlatmaktadır. Ölümle ilgili örtmeceler⁴ genellikle bu olayın sıradanlığına, güzelliğine, korkulacak bir şeyin olmadığına dair değerlendirmelerle kişinin kendisini ve muhatabını ikna etmek için kullanılır.

Bir toplumun kültürel arka planını ve değerlerini bilmeden o kültür ortamında yer alan kelimeleri doğru bir şekilde anlamak, yorumlamak ve aktarmak doğru değildir (Condon 1998: 47). Şecere-i Terakime’nin eski Türk tarih ve kültürünün önemli bir temsilcisi olduğu aşikârdır. Hz. Âdem’den başlayarak Türklerin şeceresini çıkaran Ebulgazi Bahadır Han, bulunduğu tarihe gelene kadar sırayla herkesi *öldürerek* eserini kurgulamıştır. Ölümleri anlatırken bazı örtmecelere başvurmuştur:

³ Konuyla ilgili bazı çalışmalar da şunlardır: (Çağatay 1974; Özyıldırım 1996; Akpınar 1989; Killi 2006; Aydemir 2013; Bozkaplan 2009; Koç 2010; vd.).

⁴ Türk kültüründe ölüm kavramı birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir: (Güner Dilek 2007; Tokyürek 2009; Kaya2006; Yılmaz Killi 2007; Ergönenç Akbaba 2008; Kocasavaş 1998; vd.).

Şecere-i Terakime'de Ölüm Örtmeceleri⁵

Türk kültüründe *ölüm* kavramı başka bir âlemde yaşamak, canın bedenden ayrılması, kader, yok oluş, uyku, ödül veya cezalandırma olarak algılanmaktadır (Sağol Yüksekaya 2010: 3-40) Şecere-i Terakime'de ölüm kavramı genellikle birden fazla kelimeyle ifade edilip örtülmüştür. Bu ifadelerde ölenler yaratıcıya ulaşıp onun rahmetine kavuşabildiği gibi kendinden önkilerin, büyüklerinin yanına da giderler. Bazı ifadelerde bu gidişin nasıl olduğu detaylıca ifade edilirken bazı örtmecelerde ise gidilen yerin bir tasviri söz konusudur. Ancak bu örtmeceler genel çerçevede bize ahiret inancının ve bireysel değil toplumsal bir algılayışın hâkim olduğunu gösterir.

Hız. Âdem'in öleceği zaman oğlunu yanına çağırıp nasihatlar verdikten sonra *bu dünyadan ol dünyâğa kitmesi*, oğlu Hız. Şeys'in dokuz yüz on iki yıl adaletle padişahlık yapıp *bu dünyada turup cennet sarâyığa kitmesi*, Hız. Anuş'un atası gibi dokuz yüz on iki yıl *bu menzilde turup ol menzilge kitmesi* ve Mur Yavı'nın yetmiş beş yıl padişahlık kılıp *ol-dünyağa kitmesi* ahiret inancının kuvvetini, *öteki dünya* anlayışının varlığını göstermektedir. Bu dünyadaki görevini yerine getirdikten sonra öbür dünyaya yolculuk fikri ile bu dünyanın geçiciliğine dikkat çekilmekte, ölen kişinin *cennet sarayına* gitmesi ile de *öteki dünyanın* daha iyi bir yer olduğu vurgulanmaktadır.

Herkesin sırasının geldiğinde gideceği bir yer olan *ol menzil*, cennet sarayına benzetildiği gibi farklı örtmecelerle de tanımlanmaktadır. Mihla'il'in *dem urmas şehriğe kitmesi* bunun bir örneğidir. *Dem* kelimesinin Ar. *kan*, Frs. *zaman* anlamlarına geldiği düşünüldüğünde bu örtmece ile öte dünya, zamanın olmadığı, kanın akmayıp acıların çekilmediği, dolayısıyla herkesin mutlu olduğu bir yer olarak betimlenmektedir.

Hız. Berd'in dokuz yüz altmış yıl padişahlık yapıp oğlunu kendi yerine koyduktan sonra *köçmez ve konmas yurtığa kitmesi* ise ölümün ve öte dünyanın artık son yolculuk menzili, bir daha başka bir yere göçülemeyecek ve konup yerleşilemeyecek bir mekân olduğunun tasviridir. Tütek'in *barsa kelmes tigen şehriğe kitmesi* de yine aynı paraleldedir. "Gitse gelmez denilen şehir" diye örtülen kavram aslında *öteki dünya*, cennet sarayı ve dolayısıyla ölümle varılan menzildir. Türk ve Kök Han *uzak seferğa kiter*. Burada bir daha dönülemeyecek kadar uzakta bir yere gidildiği vurgulanmakta, Moğol Hân'ın *barçanın bara turğan yurtığa kitmesi* ile de ölüm ve *öteki dünya* ile ilgili farklı bir tasvir daha yapılmaktadır. "Herkesin gittiği yer" örtmecesi ile *öteki dünya*, hem uzak bir sefer sonucu ulaşılan hem de sırası geldiğinde herkesin gidip orada duracağı bir yer olarak betimlenmektedir.

Ölüm kimi zaman yaratıcıya yakınlaşmak, ona ulaşip rahmetine kavuşmak için bir araçtır. Kınan'ın, sekiz yüz kırk yıl atasının yürüdüğü yolda yürüyüp, oğlunu kendi yerine oturtuktan sonra *Teñri yakınığa kitmesi*; Oğuz Hân, Kün Hân ve Qayı Hân'ın da *haq rahmetiğa barması* bu minvaldeki örneklerdir.

⁵ Eserde yer alan örtmeceler Ölmez'in (1996) çalışmasından hareketle tespit edilmiştir.

Büyüklerle saygı Türk kültüründe her zaman ön planda tutulan bir davranış biçimidir. İnsan için onu yaratan Tanrı’dan sonra en önemli, büyük ve örnek alınacak kişi atasıdır. Matuşaleh’in atası cennete gittikten sonra *atası bargan yerğe barması*, Leymek’in uzun yıllar adil ve dürüst bir şekilde halkı yönetip yine *atası kitken yolğa tüşüp kitmesi*, Amulca Hân’ın uzun yıllar padişahlık yapıp, aşını yiyip yaşını yaşadktan sonra *atası kiyinindin kitmesi* ve Şiban’ın atalarının yürüdüğü yoldan yürüyüp sonunda *uluğ atalarının köçiniñ yerine tüşüp köçüp kitmesi* ifadeleri gidilen yeri tasvir ederken ölümdaki sürekliliği de işaret etmektedir.

Hız. İdris’in diğerlerinden farklı olarak ölüm şeklinin detaylandırılması dikkate değerdir. Esere göre Hız. İdris, seksen iki yıl peygamberlik yapmış, halkını doğru yola çağırmıştır. Tanrının emri ile peygamberlik verildiği gibi yine tanrının emri ile hayatı sonlanmıştır. Onun ölümü ise şu örtmece ile aktarılmıştır: *“Teñriniñ emri birlen ‘Azra’ıl kelip İdris ‘aleyhi’s-selâmni perniñ üstide koyup behiştke alıp bardı. (Tanrının emri ile Azrail gelip İdris aleyhi’s-selamı kanatlarının üstüne koyarak cennete ulaştırdı.)”*

Eserde otuz altı önemli şahsiyetten ve onların hayatlarından kısa kısa bahsedip *öldüren* Ebulgazi Bahadır Han, Hız. Nuh peygamber hakkında daha detaylı bilgiler aktarmıştır. Kaç yıl peygamberlik yaptığı, nasıl halkını doğru yola çağırdığı, Nuh Tufanı’nın sebepleri, oluşu ve kimlerin hangi şartlarda Tufan’dan kurtulduğu, Tufan’dan sonra olanlar ve Nuh’un çocuklarına yurduunu paylaştırmamasını anlatmıştır. Ebulgazi, Hız. Nuh’un ölümünü hiç zikretmemiştir. Nuh oğullarına yurdu paylaşmış sonra Yafes adlı oğlu onun yerinde oturmuş ve o da *vefat etmiştir*. Daha sonra Yafes’in sekiz oğlundan bahsetmiş ve adeta Hız. Nuh ile ilgili ölüm haberini geçiştirmiştir. Bu durum ölümü söylememek, atlamak ya da unutturmak olarak nitelendirilebilir ve bu şekilde ölüm bilgisinin geçiştirilmesi de bir örtmece sayılabilir.

Eserde bu örtmecelerden başka ölüm kavramını anlatırken dört kişi için *öl-*, bir kişi için *kit-*, yedi kişi için *vefât tap-* ve iki kişi için *vefât bol-* ifadeleri tercih edilmiştir. Bunların arasından *kit-*, *bar-*, *bol-*, *tap-* fiilleri yer aldıkları kelime grupları ile birlikte *öl-* fiilini örtmek için kullanılmıştır.

Örtmece amacıyla oluşturulan yeni sözcükler, bir müddet sonra yerine kullanıldıkları sözcüğün anlamını taşımaya başlar ve yeni bir örtme işlemine ihtiyaç duyulur (Üstüner 2009: 173)⁶ Ölümle ilgili örtmeceler de zamanla değişime uğramıştır. Bu değişimde nasıl örtmecenin aşıkârlığı dolayısıyla tekrar örtülmesi ihtiyacı sebep olduysa, yaşanan coğrafya ve etkilenilen kültür değişimleri de etkili olmuştur. Bugün hem pozitif hem de negatif yönde kullanılmak üzere ölümle ilgili birçok örtmece vardır.

Çağatay sahasında, Çağatay Türkçesi ile yazılan, kaynakları ve içeriği ile Oğuz Tarihi niteliğinde olan Şecere-i Terakime’deki ölüm örtmecelerini

⁶ Ayrıca Demirci (2008: 33) “Türkçe, *sakat* kelimesi yerine örtmeceli kullanım olan *özürlü* kelimesi zamanla *sakat* kelimesinden daha aşağılayıcı kullanım kazanmıştır. Bunun yerine yeni bir örtmece olan *engelli* kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.” der.

günümüz ile kıyaslarken hem Çağatay Türkçesi'nin devamı olan Özbek Türkçesi'nden hem de Oğuz ağız özelliklerinin temelinde gelişmiş olan Türkiye Türkçesi'nden örneklerle göz atılmalıdır. Bu bağlamda:

Terakime'de yer alan ölüm örtmecelerine bakıldığında ölüm algısının şahsî değil toplumsal olduğu dikkat çekmektedir. Herkesin gideceği yer *atası bargan yer, atası kitken yol, uluğ atalarının köçiniñ yeri* olarak betimlenmektedir. Ancak günümüzde ölümler daha bireyseldir. Kişilerin ölüm öncesi, anı ve sonrasındaki durumları betimlenmiştir: *can ver-, canı çık-, dört kolluya bin-, ebedi istirahatgahına uğurlan-, hayata gözlerini yum-, iki eli yanına gel-, namazı kılın-, ruhunu teslim et-, son nefesini ver-* (Türkiye Türkçesi), *hayattan köz cum-, dünyadan ket-, gözü yumul-, emanetini teslim et-, emanetini tapşır-, canı çık-* (Özbek Türkçesi) gibi.

O günlerden bu günlere değişmeyen bir örtmece ise *Hakkın rahmetine kavuşmaktır*. Şecere-i Terakime'de olduğu gibi günümüzde de yaratıcıya yaklaşım *rahmet-i rahmana vasıl olmak* önemlidir. Kaderin bir cilvesi olan ölüm, günümüzde *eceli gel-, vadesi dol-, vakti gel-* ifadeleri ile karşılanırken gidilen yerin iyi olduğu *cennetlik ol-* şeklinde vurgulanmaktadır.

Günümüzde ölümün mukaddesliğinin yanında zamansız oluşu da vurgulanmaktadır. Her ölümün erken ölüm olarak kabul edilişi ve herkesin cennete gitmek isteyip kimsenin ölmek istememesi anlayışının hâkim oluşu ile günümüzde *b*k yoluna git-, eşek cennetini/tahtalı köyü boyla-* örtmeceleri de ölümü anlatırken kullanılır. Sevilmeyen kişilerin ölümü için ise *geber-, defteri dürül-* örtmeceleri ilk akla gelenlerdir.

Sonuç

Örtmece aslında bir algı oyunu, bir anlatım tarzıdır. Ölüm ise kaçınılmaz bir son, yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeği olduğu gibi ifade etmek hem konuşur/yazar için zordur hem de dinleyici/okuyucu için rahatsız edicidir. Dolayısıyla ölüm ile ilgili olayların anlatımında tarihin her döneminde ve her toplumda örtmeceye başvurulmaktadır. Her toplum da kendi hayatı algılama tarzı ve kültürü çerçevesinde örtmeceler üretmektedir.

Yazarının ifadesi ile Türkler tarafından okunabilsin diye Türkçe yazılan bir tarih kitabı olan Şecere-i Terakime'deki (Türklerin Soykütüğü) ölümle ilgili örtmeceler ile ahiret inancının kuvvetliliğine, öteki dünyanın güzelliğine vurgu yapılmıştır. Herkesin sırası geldiğinde aynı yere gideceği tekrarlanırken gidilen yer farklı detaylarla çeşitlendirilmiştir. Eserdeki ölüm örtmecelerine göre öteki dünya zamanın durduğu, acının yok olduğu, gidenlerin dönmediği, dönmek istemediği bir cennet sarayıdır. Bu cennet sarayını içinde barındıran öteki dünyaya yolculuk, dönüşü olmayan uzun bir seferdir. Tanrının yakınında bir yerlerde olduğu hayal edilen *ol menzil*, aynı zamanda atalarımızın da bulunduğu bir yerdir. Ölen kişilerin ulu nitelikleri ile birlikte gittikleri yerin sürekli tasvir edilişi, toplumun ölüm kavramı üzerinde olumlu bir algı değişimi yaratma çabasıdır. Böylece ölüm, bireysel değil toplumsal bir algı ile ifade edilmiş olur. Günümüze gelindiğinde daha

bireysel olan ölüm, örtmeceleri yanında tasvirleri ile de değişmektedir. Ancak git-, var-, ulaş- vb. fiiller Şecere-i Terakime’de olduğu gibi hala ölümü örterken tercih edilen fiillerdir.⁷

KAYNAKÇA

- AKPINAR Turgut (1989). *Dünyada ve Türklerde Ağza Alınması Yasak (Tabu) Kelimeler Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, Erenler Matbaası.
- AKSAN Doğan (2003a). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, I. Cilt*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKSAN Doğan (2003b). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, III. Cilt*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARKONANÇ Sibel (2012). *Sosyal İnşacılık*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- AYDEMİR Adem (2013). “Divanü Lûgati’t-Türk’te Örtmece Sözcükler Üzerine”, *International Journal of Language Academy*, 1/1, s.107-120.
- BİLGEGİL Kaya (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- BOZKAPLAN Şerif Ali (2009). “Anadolu Ağzlarında Güzel Adlandırma Örnekleri”, *Turkish Studies*, 4/3, s.379-396.
- CONDON C. John (1998). *Kelimelerin Büyülü Dünyası Anlambilim ve İletişim*, (Çev: Murat Çiftkaya), İstanbul: İnsan Yayınları.
- ÇAĞATAY Saadet (1974). “Türk halklarında Tabu ve Örtmece (Euphemism) Sözcükler”, *Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu*, T.C. Başbakanlık Kültür Muşavirliği, Millî Folklor Enstitüsü, *I. Uluslararası Türk Folklor Sempozyumu*, Ankara, s.365.
- DEMİRCİ Kerim (2008), “Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine”, *Milli Folklor*, Sayı: 77, s.21-34.
- ERGÖNENÇ AKBABA Dilek (2008). “Nogay Türklerinde Ölüm ile İlgili İnançlar ve Ağıtlar”, *Milli Folklor*, Sayı:20, s.77-84.
- FREUD Sigmund (2002). *Totem ve Tabu* (çev. K. Sahir Sel), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- GÜNER DİLEK Figen (2007). “Altay Türkçesinde Ölüm Kavramını Anlatan Sözcükler ve Söz Kalıpları”, *Bilig*, Sayı:42, s.177-190.
- GÜNGÖR Ahmet (2006). “Tabu-Örtmece (Euphemism) Sözcükler Üzerine”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:29, s.69-93.
- KARABULUT Ferhat - Gulmira Ospanova (2013). “Örtmece Sözcüklerin Mantiği: Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Karşılaştırmalı Model Analizi”, *TEKE Dergisi*, 2/2, s.122-146.
- KARGI ÖLMEZ Zuhul (1996). *Ebulgazi Bahadır Han - Şecere-i Terakime (Türkmenlerin Soykütüğü)*, Ankara: Simurg Yayınları.
- KAYA Bayram Ali (2006). “Garib-name’de Ölüm ve Ölümsüzlük”, *Osmanlı Araştırmaları*, XXVII, s.183-234.

⁷ Şecere-i Terakime’de yer alan ölüm ifadeleri kitaptaki sırasıyla Ek: Tablo 1’de verilmiştir.

- KOCASAVAŞ Yıldız (1998). "Türkçenin Tarihi Dönemlerinde Ölüm Kavramının İfadesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 29, s.77-115.
- KOÇ Aylin (2010). "Hastalık İsimlerinde Örtmece", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı:118, s.77-94.
- LİNFOOT-HAM Kerry (2005). "The Linguistics of Euphemism: A Diachronic Study of Euphemism Formation", *Journal of Language and Linguistics*, 4/2, s.227-263.
- ÖZYILDIRIM Işıl (1996). "Türkçede Örtmece Sözler Üzerine", *Dil Dergisi*, s.15-21.
- SAĞOL YÜKSEKKAYA Gülden (2010), "Türklerde Ölümün Algılanışı 'Ölmek' Karşılığı Kullanılan Kelimelerden Hareketle", *Uçmağa Varmak Kitabı*, (Editörler: Emine Gürsoy-Naskali, Gülden Sağol-Yüksekkaya), s. 3-40.
- TOKYÜREK Hacer (2009). "Eski Uygur Türkçesinde 'Ölüm' Kavramı İle İlgili İfadeler", *Bilig*, Sayı:50, s.169-198.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKMEN Seyfullah (2009). "Türkçedeki Örtmece Sözler", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 23, s.131-140.
- ÜSTÜNER Ahat (2009). "Örtmece Sözlerle İlgili Terimler", *Turkish Studies*, 4/8, 166-176.
- VARDAR Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- YALÇIN Süleyman Kaan - Murat Şengül (2007), "Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri" *Turkish Studies*, 2/2, s.749-769.
- YILMAZ Killi Gülsüm (2006). "Hakas Türkçesinde Tabu Sözler ve Örtmece", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3/3, s.50-65.
- YILMAZ Killi Gülsüm (2007). "Hakaslarda Ölüm ile İlgili Gelenekler", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4/4, s.65-87.

Ek Tablo:1

ÖLEN KİŞİ	METİNDE ÖLÜM İFADESİ	TERCÜMESİ
Adem	bu dünyadın ol dünyâğa kit-	Bu dünyadan öte dünyaya git-
Şeyş	bu dünyada turup cennet sarâyığa kit-	Bu dünyada yaşayıp cennet sarayına git-
Anuş	bu menzilde turup ol menzilge kit-	Bu menzilde yaşayıp o menzile gitti
Kınan	Teñri yakınığa kit-	Tanrının yakınına git-
Mihla’il	dem urmas şehriğe kit-	Dem vurmaz şehrine git-
Berd	köçmes ve konmas yurtığa kit-	Göçmez ve konmaz ülkeye git-
Ehnoh (İdris)	Teñriniñ emri birlen Azraîl kelip İdris ‘aleyhi’s-selâmnı perniñ üstide koyup behiştkel alıp bar-	Tanrı’nın emriyle Azrail gelip İdris aleyhisselamı kanadının üstüne koyarak alıp cennete git-
Matuşaleh Leymek	atası bargan yerge bar-atası kitken yolğa tüşüp kit-	babasının gittiği yere git-babasının gittiği yola düşüp git-
Nuh	*	*
Yafes	vefât bol-	vefat et-
Türk	uzak seferğa kit-	uzak sefere git-
Tütek	barsa kelmes tigen şehriğe kit-	gitse gelmez denilen şehre git-
Amulca Hân	atası kiyinindin kit-	babasının arkasından git-
Bağuy Dip Hân	öl-	öl-
Kök Hân	uzak seferğa kit-	uzak sefere git-
Alınca Hân	vefât bol-	vefat et-
Moğol Hân	barçanıñ bara turğan yurtığa kit-	herkesin gittiği yere git-
Qara Hân	öl-	öl-
Oğuz Hân	haq rahmetiğa bar-	Tanrı’nın rahmetine kavuş-
Kün Hân	haq rahmetiğa bar-	Tanrı’nın rahmetine kavuş-
Qayı	haq rahmetiğa bar-	Tanrı’nın rahmetine kavuş-
Dip Bağuy	öl-	öl-
İnel Yavı Hân	kit-	git-
Duyılı Qayı	vefât tap-	öl-
Kanlı Yavlı	vefât tap-	öl-
Mur Yavı	ol-dünyâğa kit-	öbür dünyaya git-
Qara	vefât tap-	vefat et-
Buğra Hân	öl-	öl-
Qozı Tegin	vefât tap-	vefat et-
Arslan	vefât tap-	vefat et-
Osman	vefât tap-	vefat et-

İsli	atası kıyınindin kit-	babasının arkasından git-
Şıban	uluğ atalarının köçiniñ yerine tüşüp köçüp kit-	büyük babalarının göçtükleri yere git-
Buran	vefât tap-	vefat et-